

МЕРЕЖЕВІ СТРУКТУРИ ЯК ЧИННИК ЕФЕКТИВНОСТІ ІННОВАЦІЙНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

Головій В.М., к.н. з держ.управ., доцент

Харківський інститут фінансів Українського державного університету фінансів і міжнародної торгівлі

Розкрито роль міжорганізаційних мереж як організаційної форми інноваційного підприємництва, обґрунтовано їх переваги порівняно з ієрархічними структурами та недоліки. Визначено фактори ефективності мереж, розкрито особливості моделі віртуальної фірми.

Ключові слова: інноваційне підприємництво, міжорганізаційні мережі, віртуальна фірма, інноваційна діяльність.

Зростаюча роль та поширення мережевих структур як ефективної форми організації підприємницької діяльності в умовах становлення інноваційної моделі економічного розвитку суттєво актуалізує економіко-теоретичні дослідження їх сутності, видів, чинників ефективності.

Аналізу різних аспектів мережевої економіки присвячено праці вітчизняних і зарубіжні вчених: О. Гапоненка, М. Кастельса, К. Келлі, Л. Мельника, Ю. Нестеренка, О. Панкрухіна, Д. Старка, І. Стрелець, Л. Федулової, Ф. Фукуями, М. Шерешеві та ін.

Метою статті є обґрунтування переваг, недоліків та чинників ефективності мережевої організації інноваційного підприємництва.

М. Кастельс відмічає, що «однією із ключових рис інформаційного суспільства є мережева логіка його базової структури, що і пояснює концепцію «мережевого суспільства» А «голове зрушення можна охарактеризувати як зрушення від вертикальних бюрократій до горизонтальних корпорацій» [1, с. 195]. В монографії «Стратегическое управление» наведено думку відомого дослідника К. Келлі, який наприкінці ХХ століття стверджував: «Символом науки для наступного століття є динамічна мережа... Єдина організація, здібна до необтяженого забобонами зростання або самостійного навчання, є мережа. Всі інші типології обмежують те, що може трапитися. Мережевий рій складається із країв. І тому відкритий для будь-якого шляху, яким ви до нього підходите. Насправді, мережа є найменш структурована організація, про яку можна сказати, що вона має структуру взагалі... Ніяке інше розставлення – ланцюг, піраміда, дерево, коло, колесо із ступицею – не можуть містити істинної різноманітності, працюючої як ціле» [2, с. 25].

«Професора бізнес-шкіл, консультанти з управління і фахівці з інформаційних технологій, – пише Ф. Фукуяма, – всі підкреслюють достоїнства сильно децентралізованих фірм, і деякі стверджують, що в наступаючому столітті великі ієрархічні корпорації поступляться місцем новій формі – мережам» [3, с.267].

Зараз мережеві структури активно впроваджуються інноваційними фірмами. Інноваційне підприємництво не тільки продукує нові вироби, послуги, технології та інше, а й виявляє нові інноваційні можливості для власного бізнесу, тобто вирішення внутрішніх проблем (структурні зміни, реінжиніринг). Інноваційність бізнесу знаходить свій прояв у створенні внутрішніх і зовнішніх мереж, забезпечуючих якісно новий рівень його конкурентоспроможності та ефективності. Як пише І. Стрелець, мережа як система децентралізованого управління набуває все більш важливе значення. З мережевим принципом фірми будують свої як внутрішні, так і зовнішні зв'язки [4, с.20].

За інституціональною теорією перевагою і причиною існування фірми є можливість економії трансакційних витрат, обумовлених асиметрією інформації. У цьому аспекті, фірма як ієрархія протистоїть ринку. «Підприємства незалежно від форми власності, пише Ж.

Сапір, являють собою ієрархії, тобто неринкові системи. Існування цих ієрархій – результат їх великої ефективності у управлінні інформацією і спеціалізованим знанням [5, с.11-12].

На нашу думку, мережева організація бізнесу, з одного боку, значно збільшує можливості фірми у забезпеченні руху інформаційних ресурсів, а з іншого, сприяє подоланню недоліків управління, заснованого на ієрархії: обмеження творчості, шаблонізація, негнучкість та ін. Порівняльні характеристики ієрархії (приміром, у виробничому об'єднанні) і міжорганізаційних мереж наведено у таблиці 1.

В умовах інформаційної економіки мережі дозволяють фірмі забезпечити ефективну реалізацію її функцій, насамперед виробничої і інноваційної. Формування зазначених мереж зумовлено пріоритетним на сьогодні системним підходом до інноваційного процесу, зростанням інноваційних ризиків і конкуренції, ускладненням, комплексністю, інтернаціоналізацією науково-дослідницької діяльності й технологічних процесів, різноманіттям джерел отримання фірмою необхідних їй знань та інформації.

Порівняльні характеристики ієрархії і мереж

Таблиця 1

Ієрархічна організація	Мережі
Підпорядкованість учасників, що несуть відповідальність перед вищестоящою (головною) організацією у об'єднанні	Незалежність учасників мережі, які мають свободу для самостійного визначення пріоритетів власної діяльності і прийняття відповідальності за власний результат
Один лідер – головна організація у об'єднанні	Множинність лідерів. Лідер в мережевій організації – будь-який учасник, який: 1) є носієм ресурсу (фінансового, виробничого, інтелектуального, комунікативного, експертного та ін.) іншого ресурсу, актуального і важливого для роботи в мережі в даний конкретний час; 2) готов до використання свого ресурсу для досягнення спільних цілей мережі
Незмінність організації - лідера до моменту ліквідації чи реорганізації об'єднання	Змінюваний характер лідерства, який визначається зміною поєднання ресурсів, що використовуються мережею.
Адміністративне встановлення та регулювання зв'язків	Добровільність зв'язків в мережі та контрактна форма їх регулювання
Законна влада лідера	Влада лідера як експерта
Індивідуальні інтереси підпорядковані інтересам об'єднання	Загальна мета мережевої організації будується на індивідуальному інтересі кожного учасника мережі, недосяжного поза мережею (наприклад, у використанні спільних інтелектуальних ресурсів).
Обмеженість рівнів взаємодії, як правило, що визначаються організаційною структурою та відбуваються між вищим і нижчим рівнем і декількома функціональними підрозділами	Множинність рівнів взаємодії залежно від потреб учасників
Команди і накази як основа відносин учасників	Етичні норми та стандарти підприємницької діяльності та мережевих відносин як основа функціонування мереж
Обмеженість особистих неформальних контактів	Особисті, неформальні відносини, що складаються між співробітниками організацій - учасників мереж

Мережевим структурам притаманні певні переваги порівняно з ієрархічними. Серед них найвагомішими є ефект масштабу, адаптивна ефективність, економія транзакційних витрат, інноваційність. По-перше, мережева організація спрямована на ефективну комбінацію ресурсів учасників і на цій основі досягнення ефекту масштабу. Учасник мережі є власником певних специфічних ресурсів, використання яких у комбінації з ресурсами інших учасників забезпечує досягнення більшого результату ніж поза мережею. По-друге, мережам притаманна висока адаптивна ефективність, здатність пристосовуватися до мінливого зовнішнього середовища за рахунок залучення нових учасників, ресурсів, реструктуризації тощо. По-третє, мережі сприяють економії транзакційних витрат їх учасників на пошуки постачальників необхідних ресурсів, переговори, укладення контрактів та ін. Варто підкреслити, що організація мережі вимагає від її учасників певних витрат фінансових ресурсів, часу, але її стале функціонування є чинником мінімізації витрат. По-четверте, мережі сприяють творчості учасників, підвищенню їх інноваційної активності, ефективній реалізації їх інноваційного потенціалу. Мережа накопичує і забезпечує використання знань та досвіду її учасників, акумулює їх та поширює.

Але необхідно враховувати, що формування мережі має функціональну спрямованість, а її учасники отримують вигоду лише за певних умов і в певних ситуаціях. Слід вказати на недоліки мереж:

- нестабільність, зумовлена виникненням конфліктів між учасниками, зміною їх інтересів щодо мережі тощо;

- складний та витратний початковий етап формування мереж;

- можливість розголошення конфіденційної інформації;

- відсутність дієвого контролю за діяльністю учасників поза мережею, опортуністична поведінка яких може призвести до втрати довіри до інших учасників і мережі в цілому;

- залежність прийняття рішень від особистих, неформальних відносин учасників.

На нашу думку, подолання зазначених недоліків сприяє вибір ефективної організаційної форми мережеских відносин, серед яких слід вказати на оболонкову фірму – організацію, де частина бізнес-функцій, включаючи виробничу діяльність, передана на контрактній основі стороннім підрядникам. Таку форму організації називають також «пустотіла корпорація», «віртуальна корпорація» або «модульна корпорація», а також «системний інтегратор». За визначенням В. Кас'яненко, віртуальне підприємство передбачає мережеву, комп'ютерну інтегровану організаційну структуру, що поєднує неоднорідні ресурси, розташовані у різних місцях. Віртуалізація виробництва товарів приводить до включення замовників і виробників у єдину команду, що забезпечує технологічний рівень продукту [6, с. 351].

Залежно від організаційної структури віртуальної фірми її головними видами виступають централізоване і децентралізоване віртуальне підприємство та «віртуальна мережа». За класифікацією В. Кас'яненко – це, відповідно, централізоване віртуальне підприємство, яке створюється підприємством-лідером, що приймає на себе головні ризики та фінансові витрати з розробки проекту, і децентралізоване віртуальне підприємство, яке створюється на умовах рівноправної участі підприємств-партнерів [6, с. 352–354].

Оболонкова фірма як централізоване віртуальне підприємство передає незалежним учасникам її зовнішньої мережі всі необхідні для створення продукту роботи та послуги, які вони роблять краще за неї, та здійснює координацію їх діяльності, спираючись на довіру, співробітництво. На думку А. Зуєва та Л. Мяснікової, три головні бізнес-функції компанія ніколи не повинна віддавати: розробку продукту, пряме спілкування з клієнтом і обслуговування клієнта. Все інше – логістику, маркетинг, виробництво з його логістикою, навіть управління фінансами – компанія може передати на аутсорсинг і споживати як послуги. Таким чином, здійснюється перехід від моделі компанії, якій належать всі головні

функції, до моделі віртуальної компанії, що займається тільки стратегією взаємовідносин з клієнтами та розвитком продукту [6, с. 63].

Створення децентралізованого віртуального підприємства передбачає об'єднання незалежних фірм для сумісного виконання проекту з метою максимальної реалізації їх потенціалу. «У цій організації немає підприємства-лідера, а для координації роботи підприємства можуть створювати віртуальний координуючий центр»[5, с. 352].

Варто окремо підкреслити ефективність використання моделі оболонкової фірми в інноваційній діяльності фірми, оскільки у сучасний період все більш значна кількість стадій інноваційного процесу виноситься у її зовнішнє середовище.

Подібні компанії засновані на мережевих формах кооперації діяльності. Оболонкова фірма виконує функції загального управління процесом, який поділений на окремі проекти, від розробки ідей до продажу продукту чи послуги кінцевому користувачеві. Діяльність персоналу оболонкової фірми зосереджена на координації і контролі за процесом розробки, виробництва та продажу продукту чи послуги, працює механізм суворого контролю за підрядниками. Оболонкова компанія не впливає на діяльність компанії підрядника (яка залишається незалежною юридично, економічно, адміністративно), вона розміщує замовлення і розплачується за виконані послуги. Кооперація в даному випадку дво-, а не багатостороння, так як відсутня взаємодія між компаніями-підрядниками. Оболонкова компанія є стратегічним центром, що працює за проектами, пов'язана з широким впровадженням інновацій і не вибудовує структуру власних підрозділів. Інноваційна складова подібного бізнесу дуже висока, відповідно, висока і швидкість заміни продукції на нові види, тому що компанія-підрядник з часом починає виробництво схожої продукції або послуг (або продуктів-замінників). Умови функціонування подібних організацій: правильний вибір спеціалізації і налагоджене співробітництво з підрядниками.

Ефективність мережевих відносин залежить від багатьох факторів (економічних, соціальних, юридичних, психологічних), серед яких варто виокремити такі, як система контрактів між їх незалежними учасниками та довіра між ними. Вважаємо, що це взаємозалежні чинники ефективності мережевих відносин, оскільки контракти забезпечують їх сталість та результативність, а довіра сприяє їх розвитку на постійній основі.

Контрактне регулювання мережевих відносин становить підвалини оптимізації умов угоди й мінімізації транзакційних витрат. Ресурси передаються у сумісне використання на підставі контракту, у якому визначені права й обов'язки сторін. Мережеві контракти є складним правочином, їм притаманні риси «відносницького» контракту, оскільки його реалізація безпосередньо залежить від здатності учасників мережі діяти спільно.

Визначення й коригування умов контракту, його укладення і виконання базуються на взаємній довірі мережевих учасників і залежать від рівня останньої. На думку Я. Корнаї, «крім наявності контракту між покупцем і продавцем потрібна ще їх чесна поведінка. Саме тут і необхідна довіра. Коли контракт укладено, покупець довіряє продавцеві в тому, що він буде чесно дотримувати його духу й букви з точки зору якості і строків поставки товарів та послуг. У той же час продавець довіряє покупцеві у тому, що той заплатить суму, яка належить йому за контрактом. Чим чесніші сторони, тим глибше довіра між ними й нижче транзакційні витрати» [8, с. 5].

У зв'язку зі складністю визначення умов контракту, що зумовлено асиметричним розподілом інформації, саме довіра (або недовіра) стає тим важливим чинником, що сприяє зниженню (або збільшенню) витрат його укладення й наступного коригування на контрактній стадії взаємодії учасників мережі.

Таким чином, мережева організація підприємництва є чинником зростання його інноваційної активності, сприяє досягненню якісно нового рівня виробничої та адаптивної ефективності. Подолання таких недоліків міжорганізаційних мереж як нестабільність, конфлікти між учасниками, можливість розголошення конфіденційної інформації, відсутність дієвого контролю за діяльністю учасників поза мережею, залежність прийняття рішень від особистих, неформальних відносин базується на системі контрактів,

що забезпечують як урахування інтересів учасників, так і спрямування їх діяльності на розв'язання загальних завдань мережі. Укладення і виконання контрактів базуються на взаємній довірі мережевих учасників. Ефективною формою міжорганізаційної мережі інноваційного підприємництва є оболонкова фірма, створення якої передбачає винесення певних стадій інноваційного процесу у зовнішнє середовище.

Література:

1. Кастельс М. Информационная эпоха: Экономика, общество и культура / [пер. с англ. под науч. ред. О.И. Шкаратана]. – М.: ГУ ВШЭ, 2000. – С. 615.
2. Гапоненко А.Л. Стратегическое управление / Гапоненко А.Л., Панкрухин А.П. – М.: МГУ, 2004. – 318 с.
3. Фукуяма Ф. Великий разрыв. /Фрэнсис Фукуяма; [пер. с англ.]. – М.: ООО «Издательство АСТ», 2003. – 620с.
4. Стрелец И. А. Новая экономика и информационные технологии / И.А. Стрелец. – М.: Издательство «Экзамен», 2003. – 256 с.
5. Сапир Ж. Экономика информации: новая парадигма и ее границы / Ж. Сапир // Вопросы экономики. – 2005. – № 10. – С. 4-24.
6. Касьяненко В.А. Виртуальное предприятие как элемент современной экономики / В.А. Касьяненко // Социально-экономические проблемы информационного общества; под ред. Л.Г. Мельника. – Сумы: ИТД «Университетская книга», 2005. – С. 350-357.
7. Зуев А. Электронный рынок и «новая экономика» / А. Зуев, Л. Мясникова // Вопросы экономики. – 2004. – № 2. – С. 55-71.
8. Корнай Я. Честность и доверие в переходной экономике /Я. Корнай // Вопр. экономики. – 2003. – № 9. – С. 4-17.

Аннотация

СЕТЕВЫЕ СТРУКТУРЫ

КАК ФАКТОР ЭФФЕКТИВНОСТИ ИННОВАЦИОННОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА

Головий В.М., к.н. по гос. управ., доцент

Харьковский институт финансов Украинского государственного университета финансов и международной торговли

Раскрыта роль межорганизационных сетей как организационной формы инновационного предпринимательства, обоснованы их преимущества сравнительно с иерархическими структурами и недостатки. Определены факторы эффективности сетей, раскрыты особенности модели виртуальной фирмы.

Ключевые слова: инновационное предпринимательство, межорганизационные сети, виртуальная фирма, инновационная деятельность.

Summary

NETWORK STRUCTURE

AS A FACTOR OF BUSINESS INNOVATION

Goloviy V.M., Ph.D of State.management

Kharkov Institute of Finance of the Ukrainian State University of Finance and International Trade

The role of interorganizational networks is exposed as an organizational form of innovative enterprise, their advantages comparatively with hierarchical structures and defects are reasonable. The factors of efficiency of networks are certain, the features of model of virtual firm are exposed.

Key words: innovative enterprise, interorganizational networks, virtual firm, innovative activity.

Поступила в редколлегию 01.10.2010 р.

© Головий В.М., 2010 р.